

HORYZONTY SŁAWISTYKI
W XXI WIEKU

HORYZONTY SLAWISTYKI W XXI WIEKU

STAN OBECNY I PERSPEKTYWY ROZWOJU

POD REDAKCJĄ: JOLANTY CHOMKO I ANNY ROMANIK

Białystok 2022

Recenzenci:
dr hab. Katarzyna Wojan, prof. UG
dr hab. Piotr Złotkowski (UMCS)

Opracowanie graficzne:
Piotr Paczuski

Redakcja i korekta:
Krzysztof Rutkowski

Redakcja techniczna i skład:
Stanisław Żukowski

© Copyright by Uniwersytet w Białymstoku, Białystok 2022

ISBN 978-83-7431-731-3

Projekt finansowany w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Regionalna Inicjatywa Doskonałości” w latach 2019–2022, nr projektu: 009/RID/2018/19, kwota finansowania 8 791 222,00 zł.

Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku
15-328 Białystok, ul. Świerkowa 20b
tel. 857457120, e-mail: wydawnictwo@uwb.edu.pl
<http://wydawnictwo.uwb.edu.pl>

Druk i oprawa: volumina.pl Daniel Krzanowski

Veronika Štěpánová

Ústav pro jazyk český AV ČR

e-mail: stepanova@ujc.cas.cz

ORCID: 0000-0002-4912-3752

Moderní jazykové poradenství ve slovanském světě, zejména v Česku: zpřístupňování dat prostřednictvím webové databáze¹

1. Úvod

Jazykové poradenství čili institucionálně organizovaná forma péče o jazyk určená široké veřejnosti je tradičně provozováno v mnoha evropských zemích včetně slovanských. Nejčastěji jazykové poradny fungují na filologicky zaměřených pracovištích při jednotlivých vědeckých ústavech a univerzitách, avšak může jít i o soukromé či komerční subjekty. V této souvislosti upřesněme, že se v tomto příspěvku zabýváme výhradně poradnami určenými převážně pro rodilé mluvčí konkrétního jazyka a zaměřenými komplexně na daný jazyk, tj. na otázky lingvistického (nikoli např. literárního) rázu, nikoli (obvykle zpoplatněným) jazykovým poradenstvím zaměřeným pouze na problematiku překladů mezi různými jazyky, na marketingovou komunikaci atp.

Jak vystihuje L. Uhlířová [2017] v *Novém encyklopedickém slovníku češtiny*, konkrétně v hesle *Jazykové poradenství*, jde o

druh kulturní služby (jazykového managementu) poskytované ze strany jazykovědců ve prospěch veřejnosti. Jednotlivé jazykové poradny působí ve specifických národnostně-jazykových a sociálně-politických poměrech, mají odlišnou institucionální organizaci vycházející z různých tradičně vžitých „stylů kodifikace“ od „akademického“ po „komerční“ a liší se v neposlední řadě rozsahem

¹ Tento příspěvek vznikl v rámci dlouhodobého koncepčního rozvoje Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., RVO: 68378092, a byl podpořen Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, projekt č. LM2018101 LINDAT/CLARIAH-CZ.

svých aktivit, ale jejich základní poslání je stejné, totiž odpovídat na dotazy laické i odborné veřejnosti o jazyce, poskytovat konkrétní jazykové rady, poučení a návody pro jazykové chování.

K tomu ještě doplníme, že poskytování jazykového poradenství může být často prospěšné i těm, kteří ho poskytují. Jak totiž dále uvádí L. Uhlířová [2017]:

V dotazech od veřejnosti jsou manifestovány aktuální jazykové problémy a potřeby uživatelů, faktický stav vyjadřovací praxe, individuální či skupinové postoje mluvčích k jazyku a řeči. Jakožto jedno z měřítek jazykového úzu jsou jazykové dotazy považovány za cenný zdroj sociolingvistických informací, které mohou mít někdy bezprostřední, jindy dlouhodobý zpětnovazební účinek na rozhodování lingvistů jako jazykových manažerů.

Cílem tohoto článku je 1) představit blíže českou jazykovou poradnu a její novou Databázi jazykových dotazů včetně možnosti velmi podrobného vyhledávání v odpovědích, 2) rozšířit povědomí o jazykovém poradenství provozovaném ve vybraných slovanských zemích 3) upozornit na benefity, které přináší jak tazatelům, tak i lingvistům digitalizace jazykového poradenství včetně zpřístupňování poradenských dat široké veřejnosti a potenciální mezinárodní spolupráce v této oblasti. Tematicky tak přímo navazujeme na text Z. Ludányiové [2020], která analyzovala situaci ohledně jazykového poradenství ve Švédsku, Norsku, Dánsku, Finsku, Estonsku, Nizozemsku, Belgii, Německu, Česku a Maďarsku; zaměříme se však (s výjimkou Česka) na jiné, a to slovanské státy. Blíže se budeme věnovat zejména výzkumné otázce týkající se institucí, které ve vybraných slovanských zemích jazykové poradny provozují; srov. Ludányi [2020, 27, otázka č. 1], a dále veřejně přístupným on-line databázím s jazykověporadenským materiálem; srov. Ludányi [2020, 27–28, otázka č. 4]. U Ludányiové [2020] lze také nalézt množství odkazů na související studie o jazykovém poradenství, jazykové kultuře, jazykovém plánování či jazykovém managementu.

2. Jazykové poradenství v Česku

Součástí aktivit Ústavu pro jazyk český Akademie věd České republiky je již tradičně² poskytování jazykového poradenství pro širokou veřejnost. Tzv.

² Historie institucionalizovaného jazykového poradenství sahá v Česku až k roku 1916, kdy v dosud vycházejícím odborném jazykovědném časopise „Naše řeč“ odpovídala redakce na dotazy v pravidelných rubrikách Hovorna, Listárna, Drobnosti aj. Samotná jazyková poradna

jazykovou poradnu zde v současnosti provozuje oddělení jazykové kultury, a to telefonickou formou. Veškeré dotazy týkající se češtiny každý pracovní den mezi 10. a 12. hodinou zodpovídá (většinou neprodleně) jeden z celkem přibližně deseti bohemistů, kteří se u telefonu pravidelně střídají. Důležité je zdůraznit, že jazykovědci „radí, doporučují, vysvětlují, zdůvodňují, vedou s tazateli dialog a očekávají, že uživatelé češtiny jejich rady přijmou. Nemohou jim však nějaké jazykové chování nařizovat, či naopak zakazovat“ [Pravdová 2015, 2]. Za tuto službu se nevybírá žádný poplatek, volající tedy hradí pouze náklady za hovor na pevnou telefonní linku podle sazebníku svého operátora. Pokud si však tazatel z jakéhokoli důvodu přeje vyhotovit písemnou odpověď, jsou tyto expertizy obvykle zpoplatněny.

Mezi lety 1999–2011 poskytovala jazyková poradna Ústavu pro jazyk český kromě telefonického také bezplatné e-mailové poradenství, které však bylo zejména z kapacitních důvodů zrušeno. Mezi povinnosti oddělení jazykové kultury jakožto součásti Akademie věd totiž patří zejména vědecká činnost (tzv. základní výzkum), do níž samotné jazykové poradenství nespadá. Množství zpráv, které měla poradna vyřídit, však stále strmě narůstalo, a to až k 10 tisícům e-mailů ročně, přičemž jeden e-mail neznamenal vždy pouze jednu odpověď, často v něm bylo dotazů více; srov. Pravdová [2015, 4]. Ukončení e-mailového poradenství však bylo kompenzováno rozšířením provozu telefonní linky, a zejména možností vyhledat si odpověď samostatně, okamžitě, zcela zdarma a on-line prostřednictvím neustále se rozrůstající *Internetové jazykové příručky* (<https://prirucka.ujc.cas.cz/>). Ta plní jazykově-výchovnou funkci i v tom smyslu, že je využívána např. při školní výuce, je dostupná i těm, kteří si nechtějí či nemohou pořídit vlastní tištěné publikace s informacemi o jazyce (např. gramatiky či Pravidla českého pravopisu) a motivuje své uživatele k aktivnímu vyhledávání potřebných údajů bez asistence jazykovědců. Velká část dotazů, které museli pracovníci jazykové poradny vyřizovat e-mailem, totiž nebyla jakkoli problematická, tj. i běžný laický uživatel jazyka, pokud by měl k dispozici vhodný zdroj poučení, by si odpověď zvládl najít bez cizí pomoci. Možnost neomezeně kontaktovat jazykovou poradnu e-mailem však v některých případech vedla ke „zpohodlnění“ tazatelů (někdy bohužel i např. profesionálních korektorů), kteří – i když již Internetovou jazykovou příručku prokazatelně znali – raději poslali

(jejíž název tehdy zněl Jazyková poradna Společnosti pro slovanský jazykozpyt a Naší řeči) byla založena v roce 1936 v rámci České akademie věd a umění; roku 1946 pak tuto poradnu převzal při svém vzniku Ústav pro jazyk český. Podrobněji k historii pražské jazykové poradny viz např. Uhlířová, Svobodová, Pravdová [2005], Uhlířová [2006], Pravdová [2015, 1], Uhlířová [2017] (zde viz také odkazy na další literaturu týkající se českého jazykového poradenství).

zprávu, než aby si řešení obvykle velice jednoduše dohledali sami (jakákoli forma regulace, ač se o ní rovněž uvažovalo, by byla z mnoha důvodů značně obtížná). Dalším výrazným vstřícným krokem vůči všem zájemcům o rady českých jazykovědců bylo zřízení Databáze jazykových dotazů v roce 2020 (<https://dotazy.ujc.cas.cz/>), podrobněji viz dále.

3. Digitalizace jazykového poradenství v Česku

S digitalizací poradenských dat se v jazykové poradně Ústavu pro jazyk český začalo již od roku 1994, a to zejména zásluhou L. Uhlířové, která získala a úspěšně vedla grantové projekty *Archivace lingvistických dat / dokumentů na počítači a jejich sociolingvistická analýza* (1994–1996) a *Sociologie jazyka a jazykové poradenství v éře elektronických médií* (1998–2000), díky nimž se postupně vybuďovala rozsáhlá interní počítačová databáze jazykových dotazů s možností efektivního vyhledávání; podrobněji viz např. Pravdová [2010]. Databáze nejen usnadnila proces jazykového poradenství, ale poskytla lingvistům rovněž možnost analyzovat velké množství pozoruhodných jazykových i sociologických dat.

Po roce 1998, kdy byl Ústav pro jazyk český připojen k internetu, byla pro veřejnost vytvořena vlastní webová stránka jazykové poradny spolu s rubrikou často kladených dotazů. Vzhledem k neustálému nárůstu zájmu o poradenské služby po internetu pak byl od roku 2004 díky grantu „Jazyková poradna na internetu“ (ve spolupráci s Fakultou informatiky Masarykovy univerzity) vytvářen nový, dodnes neustále rozšiřovaný a aktualizovaný komplexní zdroj poznání a popisu současného jazyka. Tím se od svého zprovoznění v roce 2008 stala Internetová jazyková příručka, jejímž prostřednictvím mohou lingvisté bezkontaktně a efektivně předávat všem zájemcům najednou velké množství jazykových informací (podrobněji o Internetové jazykové příručce viz na jejích webových stránkách v sekci *O příručce*, případně např. u Pravdové [2015, 5 a dále]).

V návaznosti na interní elektronický soubor jazykových dotazů dochází od roku 2016 k budování a naplňování nové databáze dotazů položených jazykové poradně, do níž však má díky webové aplikaci přístup nově i široká veřejnost. Tento moderní nástroj, fungující veřejně od roku 2020, vznikl pod vedením Martina Proška v Ústavu pro jazyk český ve spolupráci s Fakultou aplikovaných věd Západočeské univerzity v Plzni díky projektu financovanému Ministerstvem kultury „Zpřístupnění dotazů jazykové poradny v lingvisticky strukturované databázi“ (2016–2019). Jak se uvádí v nápovědě k této *Databázi jazykových dotazů*,³ nabízí se zde odborníkům i laikům

nejen možnost poučit se o širokém spektru jazykové problematiky obsažené v dotazech a odpovědích, ale také s dotazovým materiálem systematicky a strukturovaně pracovat (např. vyhledávat ho a třídit podle různých kritérií), a to v uživatelsky přívětivém prostředí. [...] Zvláštním přínosem databáze je zachycení dotazů a odpovědí týkajících se jazykové problematiky, o které zpravidla nelze nalézt informace v žádném jiném zdroji poučení o jazyce, a pokud ano, nebývá o ní v takovém zdroji často pojednáno z perspektiv, které tazatel očekává, tj. uživateli se může dostat obecného poučení, avšak aplikace na jeho konkrétní případ může být obtížná, např. může být vyložen jen dílčí aspekt problematiky, či tazatel potřebuje ujištění o správném chápání příslušného doporučení apod. Databáze je tedy otevřený, průběžně doplňovaný a flexibilní nástroj pro zachycení vývoje českého národního jazyka nikoli z obvyklé perspektivy tvůrců jazykových příruček, ale z perspektivy samotných uživatelů jazyka a také jazykové poradny.

Díky této databázi došlo k dalšímu zlepšení služeb jazykové poradny směrem k jejím uživatelům, neboť ti získávají přístup k jazykovému materiálu, který bývá předmětem běžných a opakujících se dotazů, ale rovněž k tématům raritním. Jejím prostřednictvím pak mají lingvisté recipročně možnost získat autentická data od uživatelů jazyka, zkoumat jejich potřeby, provádět sociolingvistické analýzy, rozvíjet teorii jazykové kultury atp.⁴

4. Práce s Databází jazykových dotazů jazykové poradny Ústavu pro jazyk český

Po skončení každého telefonního hovoru, který je se souhlasem volajícího zaznamenáván, pracovník jazykové poradny Ústavu pro jazyk český manuálně přiřadí tuto nahrávku k jednotlivým jazykovým oblastem, kterých se vznesené dotazy týkaly, a stručně popíše témata hovoru. Následuje uložení dat do interní databáze a automatický přepis na text pomocí rozpoznávače řeči. Dále se tohoto záznamu ujme jazykověporadenský pracovník – specialista na označenou oblast a vyhotoví písemné znění otázky a odpovědi (včetně anonymizace), kterou opatří detailní jazykovou anotací a po kontrole zveřejní na webu (podrobněji viz nápověda⁵ v *Databázi jazykových dotazů*; pokud jde o opakující se dotaz, na nějž již byla odpověď zpracována dříve, pouze ji k nahrávce přiřadí, čímž se zvýší celková frekvence jejího užití, srov. stati-

³ Viz <https://dotazy.ujc.cas.cz/info/napoveda/> (datum přístupu: 20.05.2021).

⁴ O české Databázi jazykových dotazů pojednaly z různých úhlů pohledu dosud např. tyto studie: Černá [2017], Zíma a kol. [2017], Zájíc a kol. [2018 a 2019], Prošek [2020], Dvořáková [2020], Mžourková [2021].

⁵ Viz <https://dotazy.ujc.cas.cz/info/napoveda/> (datum přístupu: 20.05.2021).

stiky⁶ v *Databázi jazykových dotazů*). V době, kdy vznikl tento článek (tj. květen 2021), obsahovala veřejná část databáze cca 11 000 odpovědí; tento počet bude i do budoucna neustále narůstat.

Uživatel může databázi prohledávat více způsoby, zmíníme nejprve nejnázší z nich: na úvodní stránce je umístěno obecné vyhledávání, kam lze zadat konkrétní žádané slovo, jeho část, frázi atp. Jak již bylo řečeno, odpovědi jsou kategorizovány tematicky, další možností je tedy využít filtraci na základě jednotlivých oblastí, kategorií atd. (např. oblast *Onomastika* – kategorie *Užívání vlastních jmen* – dotaz *Transkripce cizího jména do češtiny*). Sofistikovanější metodou je pak třídění na základě tzv. detailní anotace, tj. systematického záznamu lingvistických kategorií souvisejících s dotazem a odpovědí, a to na úrovni textu, věty a souvětí, slova, hlásky, písmene atp. Díky detailní anotaci je umožněno získat přehled o veškerých otázkách týkajících se určitých kritérií, např. jazyka původu předmětných výrazů. Pokud nás zajímají veškeré dotazy týkající se slov pocházejících z polštiny, po zadání příslušného filtru se zobrazí položky z různých oblastí, jejichž společným jmenovatelem je právě fakt, že se věnují českému lexiku polského původu (např.: onomastické dotazy na výklad příjmení *Rusz*, *Bogolová*, *Šosták* či *Koziel*, otázky ohledně exonym *Nisa*, *Opolí* a *Vratislav*, tvaroslovné dotazy na skloňování proprií *Jacek*, *Jankulovski*, *Kadlubiec*, *Samiec*, *Bonczek*, *Kajfosz* a *Bochnia*, ale také fonetickou otázku týkající se správné výslovnosti názvu dolu *Turów*).

5. Jazykové poradny v některých dalších slovanských zemích a zveřejňování jejich dat na internetu

Podívejme se nyní alespoň stručně, jak probíhá jazykové poradenství a jeho digitalizace ve vybraných dalších slovanských zemích (těm se totiž na rozdíl od české jazykové poradny Z. Ludányiová ve své studii z roku 2020 vůbec nevěnovala). Zaměříme se zde především na ty jazykové poradny, které poskytují svým uživatelům svá digitalizovaná data, tj. zveřejňují zodpovězené dotazy na svých internetových stránkách, a s nimiž se nám v minulosti či v současnosti podařilo navázat kontakt, tj. neděláme si nárok na úplnost a předpokládáme, že se v mapování slovanského jazykového poradenství bude do budoucna ještě pokračovat a podaří se započít intenzivnější spolupráce mezi jednotlivými poradnami.

Nejprve uvedme v tabulce 1 přehled jednotlivých slovanských institucionalizovaných jazykových poraden:

⁶ <https://dotazy.ujc.cas.cz/statistiky/> (datum přístupu: 20.05.2021).

Tabulka 1. Přehled jazykových poraden ve slovanských zemích

Stát	Město	Název instituce (v původním jazyce)	Forma jazykového poradenství
Bulharsko	Sofie ⁷	Институт за български език, Българската академия на науките	T, E*
Česko	Praha	Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR	T
Chorvatsko	Záhřeb	Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje	T
Polsko	Čenstochová	Instytut Językoznawstwa, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie	E
Polsko	Gdaňsk	Zakład Języka Polskiego, Instytut Filologii Polskiej, Uniwersytet Gdański	T
Polsko	Katovice	Instytut Języka Polskiego im. Ireny Bajerowej, Uniwersytet Śląski w Katowicach	E
Polsko	Kielce	Instytut Literaturoznawstwa i Językoznawstwa, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach	E
Polsko	Lodž	Katedra Współczesnego Języka Polskiego, Instytut Filologii Polskiej, Uniwersytet Łódzki	E
Polsko	Poznaň	Instytut Filologii Polskiej, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	T
Polsko	Štětín	Instytut Językoznawstwa, Uniwersytet Szczeciński	E
Polsko	Varšava	Wydawnictwo Naukowe PWN	E
Polsko	Varšava	Wydział Polonistyki, Uniwersytet Warszawski	E
Polsko	Vratislav	Instytut Filologii Polskiej, Uniwersytet Wrocławski	T
Polsko	Zelená Hora	Zakład językoznawstwa, Instytut Filologii Polskiej, Uniwersytet Zielonogórski	T, E
Rusko	Moskva	Институт русского языка имени В.В. Виноградова Российской академии наук	T
Rusko	Moskva	Справочно-информационный портал ГРАМОТА.РУ	E
Slovensko	Bratislava	Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied	T, E

⁷ Informace o bulharském jazykovém poradenství byly uveřejněny v časopise „Naše řeč“ (Uhlířová, Tomov [2008]).

Stát	Město	Název instituce (v původním jazyce)	Forma jazykového poradenství
Slovensko	Lublaň	Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti	E

* Zkratka T označuje telefonické poradenství, E pak znamená formu elektronickou (prostřednictvím e-mailu, webové aplikace atp.).

Z tabulky 1, která je řazena abecedně podle názvů zemí, respektive jednotlivých měst, je patrné, že většina ze slovanských jazykových poraden poskytuje buď výhradně telefonní, nebo naopak e-mailové konzultace, tři však aktuálně prokazatelně fungují oběma způsoby (v Sofii, Zelené Hoře a Bratislavě). Je ovšem pravděpodobné, že většina z poraden, které jsou primárně telefonické, poskytují za určitých okolností rovněž písemná vyjádření (vyhotovují např. zpoplatněná stanoviska jako v případě výše detailněji popsané české jazykové poradny, případně došlo k dočasnému přechodu na e-mailovou komunikaci kvůli omezením v důsledku probíhající pandemie).

Zatímco ve většině slovanských států funguje jedna či maximálně dvě jazykové poradny, v Polsku jich díky zájmu místních univerzit nalezneme značný počet⁸. Navíc zde ještě působí (či donedávna působila) poradna ve Gdyni (*Gdyńska Telefoniczna Poradnia Języka Polskiego*) s nabídkou osobních návštěv v zařízení YMCA či konzultací po telefonu. Další jazykové poradny prokazatelně působily rovněž v Krakově (*Internetowa Poradnia Językowa Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego*), v Lublinu (*Internetowa Poradnia Językowa przy Katedrze Języka Polskiego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II*) a v Białymstoku (*Poradnia Językowa przy Instytucji Filologii Polskiej, Wydział Filologiczny Uniwersytetu w Białymstoku*). Pozoruhodná je pak speciální jazyková poradna určená pro uživatele polštiny žijící v Litvě, sídlící ve Vilniusu (*Internetowa Poradnia Językowa „Wileńszczyzna“*, Centrum Polonistyczne Uniwersytetu Wileńskiego). V Polsku dále funguje jazykové poradenství v Radě polského jazyka (Rada Języka Polskiego), která ovšem nepatří mezi typické jazykové poradny, na něž se zde zaměřujeme. Vydává totiž oficiální stanoviska zejména k vlastním jménům, a to především pro orgány státní správy, samosprávy, vědeckým institucím atp.

⁸ Existuje proto několik internetových rozcestníků s odkazy na polské jazykové poradny, žádný z nich však není úplný a zcela aktuální (srov. odkazy v seznamu zdrojů na konci příspěvku). Informace o polském jazykovém poradenství byly již v minulosti publikovány v českém prostředí v časopise „Naše řeč“ (viz např. Černá, Svobodová [1999], Polívková [1978], Polívková [1976] a Štěpán [1973]).

Jazykové rady od profesionálních lingvistů je rovněž možno získávat prostřednictvím speciálních vysílání v médiích. Zmiňme např. rozhlasový pořad *Poradnik językowy* (Polskie Radio Jedyńka) nebo televizní relaci *Słownik polsko@polski* (TVP Polonia). V Česku aktuálně existuje např. pořad *O původu příjmení* (Český rozhlas Dvojka), zaměřený na onomastické výklady.

Pokud je nám známo, např. na Ukrajině a v Bělorusku se oficiální jazykové poradenství, které by bylo srovnatelné s provozy uvedenými v tabulce 1, neposkytuje⁹. Není však výjimečné, že se tazatelé s žádostmi o radu obrací na lingvisty z tamních jazykovědných ústavů v Kyjevě a v Minsku (Інститут української мови Національної академії наук України, Інститут мовознавства імені О.О. Потебні Національної академії наук України, Українське бюро лінгвістичних експертиз Національної академії наук України; Інститут мовознавства імя Якуба Коласа). Především žádosti o posouzení vlastních jmen pak vyřizují i další, zejména vysokoškolské instituce (např. v rámci univerzity ve Lvově).

Následující tabulka 2 pak zahrnuje ta pracoviště, která dávají veřejně k dispozici svá jazykověporadenská data v on-line podobě.

Ke zveřejňování jazykověporadenských dat tedy v dnešní době ve slovanském světě dochází již v poměrně hojné míře, každá instituce má však svůj vlastní způsob a přístup. Ani v rámci Polska, kde funguje srovnatelných poraden větší množství, nejsou jednotlivé webové aplikace jakkoli propojené, s čímž souvisí i rozdílné možnosti např. ve vyhledávání odpovědí, jejich filtraci či řazení do různých tematických kategorií. V případě chorvatské poradny pak nemají zveřejňované informace klasickou formu otázka – odpověď, ale jde o kratší pojednání na určité téma.

Pokud jde o celkový počet zveřejněných položek, je nutno zdůraznit, že ve většině databází dochází k neustálému, někdy i každodennímu nárůstu a že v některých případech se jedná pouze o náš přibližný odhad, protože přesné kvantitativní údaje nejsou k dispozici (někdy ani samotným pracovníkům jazykových poraden, na něž jsme se obrátili). S obsáhlostí databází souvisí pochopitelně i velikost jednotlivých jazykověporadenských agend v závislosti na množství potenciálních uživatelů (obvykle rodilých mluvčích daného jazyka). Není tedy divu, že absolutně největší množství zodpovězených otázek zveřejňuje web *Gramota.ru*, což je univerzální internetový projekt věnovaný ruskému jazyku, který spolupracuje mj. s mnoha odborníky z Ústavu ruského jazyka V.V. Vinogradova Ruské akademie věd.

⁹ Za informace ohledně situace na Ukrajině a v Bělorusku děkuji Ljubov R. Ostašové ze Lvovské národní univerzity Ivana Franka a Mirosławu Jankowiakovi ze Slovanského ústavu AV ČR. Za další konzultace a pomoc děkuji zejména Karolíně Skwarské ze Slovanského ústavu AV ČR a Martinu Benešovi z Ústavu pro jazyk český AV ČR.

Tabulka 2. Přehled databází jazykových dotazů ve slovanských zemích (stav ke květnu 2021)

Stát	Město	Adresa webové poradenské databáze	Přibližný počet zveřejněných odpovědí (5/2021)
Bulharsko	Sofie	https://ibl.bas.bg/ezikovispravki/kategorii/	2 000
Česko	Praha	https://dotazy.ujc.cas.cz/	11 000
Chorvatsko	Záhřeb	https://jezicni-savjetnik.hr/	650
Polsko	Čenstochová	http://www.poradniajezykowa.ujd.edu.pl/	260
Polsko	Gdaňsk	https://fil.ug.edu.pl/wydzial_filologiczny/institute/institut_filologii_polskiej/porady_jezykowe	2 400
Polsko	Katovice	http://www.poradniajezykowa.us.edu.pl/	3 300
Polsko	Kielce	https://ilij.ujk.edu.pl/poradnia-jezykowa/	100
Polsko	Lodž	https://poradnia-jezykowa.uni.lodz.pl/	1 700
Polsko	Varšava (PWN)	https://sjp.pwn.pl/poradnia/	15 000
Polsko	Varšava (RJP)	https://ilij.ujk.edu.pl/poradnia-jezykowa/	400
Polsko	Varšava (UW)	https://poradniajezykowa.uw.edu.pl/	400
Polsko	Zelená Hora	http://www.poradnia-jezykowa.uz.zgora.pl/	200
Rusko	Moskva	http://new.gramota.ru/spravka/buro/	108 000
Slovensko	Bratislava	https://jazykovaporadna.sme.sk/	6 800
Slovinsko	Lublaň	https://svetovalnica.zrc-sazu.si/search	3 000

V tabulce 2 dále není zmíněno mnoho dalších internetových zdrojů, kde uživatelé mohou rovněž nalézt odpovědi na jazykové otázky, které byly položeny v rámci popularizačních lingvistických relací v rozhlase či v televizi. V Česku se např. dlouhá léta vysílal pořad veřejnoprávní České televize nazvaný *O češtině*, v jehož rámci fungovala i tzv. *Odpovědná*. Jednotlivé odvysílané díly lze stále shlédnout ve videoarchivu a některé odpovědi si přečíst na webu pořadu. Zajímavé informace o mnoha příjmeních si lze vyhledat na stránkách pořadu *O původu příjmení* Českého rozhlasu. Podobné možnosti nabízejí i analogické polské programy (stále vysílané i již ukončené): *Poradnik jezykowy* (Polskie Radio Trójka), *Słownik polsko@polski*

(TVP Polonia), *Co w mowie piszczy?* (Polskie Radio Trójka) atd. Polské Radio Zachód pak nabízelo na svém webu dokonce jazykověporadenskou službu on-line¹⁰. Dále existují různá speciální jazyková poradenství zaměřená např. didakticky (česká *Poradna Asociace češtinářů* nebo polská *Poradnia językowa* na portále *Pomysł na polski*) či onomastické služby ověřující vlastní jména (v institucích typu Ústavu pro jazyk český AV ČR, Rada Języka Polskiego atp.). Veškeré odkazy na zmíněné pořady a internetové stránky uvádíme v seznamu zdrojů na konci příspěvku.

6. Závěr

Jak vyplývá z našich zjištění, ve slovanských zemích je dobrou praxí akademických, případně i univerzitních lingvistických institucí poskytovat široké veřejnosti služby jazykového poradenství, a to v podstatě zdarma (případně např. jen za běžný telefonní poplatek). Tím přispívají zejména k celkové jazykové kultuře daných národů a k jazykové výchově mluvčích slovanských jazyků. Výhodným a vhodným rozšířením těchto služeb je jejich digitalizace, tj. zveřejňování otázek a odpovědí ve webových aplikacích, které mohou poskytnout srozumitelná jazyková data široké veřejnosti (rodilým mluvčím i cizincům, odborníkům i laikům) bez kapacitního omezení. Snadná přístupnost informací o jazyce v on-line podobě se ukázala jako nezbytná zejména na začátku 20. let 21. století v kontextu celosvětové pandemie covidu-19, kdy byl ve většině zemí provoz škol, knihoven i pracovišť na dlouhou dobu výrazně omezen a veškerý kontakt byl bezpečný právě jen prostřednictvím internetu. Na základě nám známých informací o návštěvnosti české Internetové jazykové příručky a Databáze jazykových dotazů předpokládáme, že i další podobné zdroje v jiných státech zaznamenaly v této době zvýšený zájem ze strany veřejnosti. Pokud jde o digitalizované databáze jazykověporadenských dotazů, jimž jsme se věnovali, z uživatelského hlediska jsou výhodné zejména ty s propracovaným systémem filtrace. Právě např. v tomto ohledu je do budoucna vhodné navázat spolupráci mezi jednotlivými jazykovými poradnami, a to formou mezinárodních evropských projektů atp. Díky nim by bylo možné sdílet zkušenosti s jazykovým poradenstvím a jeho digitalizací, propracovat v tomto ohledu hlouběji teorii jazykové kultury (jazykového managementu, jazykového plánování), řešit společně

¹⁰ Tzv. *Poradnik językowy* Radia Zachód zajišťoval univerzitní profesor M. Bugajski (Zelená Hora), na jehož vlastní webové stránce lze rovněž nalézt zodpovězené jazykové dotazy.

etické a právní aspekty tohoto druhu poradenství, zjišťovat a ověřovat jeho kvalitu, šířit povědomí o jazyce, lingvistických konzultacích atp.

Jsme si plně vědomi neúplnosti zde uvedených informací o veškerých možnostech jazykového poradenství ve slovanských zemích. Zcela záměrně jsme se blíže nevěnovali např. nejrůznějším internetovým diskusím o jazyce, v nichž si jednotliví konverzující udílejí více či méně poučené jazykové rady, webovým stránkám a účtům na sociálních sítích patřícím soukromým profesionálním či laickým uživatelům jazyka, kteří někdy rovněž poskytují jazykověporadenské konzultace, atp. Stejně tak je nevyhnutelné, že budou údaje týkající se fungování a míře digitalizace slovanských jazykových poraden rychle zastarávat. Hlavním záměrem článku však bylo představit někdy až neobyčejně rozsáhlou nabídku služeb pro veřejnost ze strany lingvistů, upozornit na možnosti spolupráce v této oblasti a udělat v tomto směru, pokud jde o slovanské země, jeden z prvních kroků. Ze zkušeností pražské jazykové poradny totiž nepřekvapivě plyne, že některé složitější jazykové otázky je nutno nazírat ze širší perspektivy a hledat odpovědi ve spolupráci s odborníky na další slovanské jazyky, případně situaci v češtině konfrontovat se stavem v jazycích geneticky blízkých.

Literatura

- Černá A., 2017, *Jazykové poradenství jako zdroj lingvistických dat*, (v:) *Jazyk a jazykoveda v súvislostiach*, Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie *Jazyk a jazykoveda v súvislostiach*, Bratislava, s. 268–274.
- Černá A., Svobodová I., 1999, *Poradenská činnosť v Poľsku*, „Naše řeč“, nr. 82(5), s. 264–265.
- Dvořáková K., 2020, „Bylo by lepší to celé přestylovat...“ *Příspěvek ke stylistické problematice v jazykové poradně*, (v:) *Jak je důležité mítí styl. Pocta Janě Hoffmannové*, Praha, s. 430–442.
- Ludányi Z., 2020, *Language consulting: a brief European overview*, „Eruditio – Educatio“, nr. 15(3), s. 25–47.
- Mžourková H., 2021, *Dotazy na jazykové zdroje a nástroje v databázi jazykové poradny*, „Naše řeč“, nr. 104(2), s. 80–99.
- Polívková A., 1976, *Několik informací o rozvoji jazykové kultury ve Varšavě*, „Naše řeč“, nr. 59(2), s. 94–95.
- Polívková A., 1978, *Jazyková kultura v Krakově*, „Naše řeč“, nr. 61(2), s. 102–103.
- Pravdová M., 2010, *Ludmila Uhlířová a nová éra jazykového poradenství*, „Naše řeč“, nr. 93(2), s. 101–105.
- Pravdová M., 2015, *Jazyková poradna*, <https://www.academia.cz/uploads/media/preview/0001/04/5c4888a7b501fd01b16363456617ac4aebafe657.pdf> (datum přístupu: 13.05.2021).

- Prošek M., 2020, *Processes of language enquiries: The case of the Prague Language Consulting Service*, (v:) *A language management approach to language problems: Integrating macro and micro dimensions*, Amsterdam–Philadelphia, s. 197–213.
- Štěpán J., 1973, *Jazyková poradna ve Varšavě*, „Naše řeč“, nr. 56(1), s. 48–50.
- Uhlířová L., 2006, *Méně známá kapitola z historie pražské jazykové poradny*, „Naše řeč“, nr. 89(5), s. 260–263.
- Uhlířová L., 2017, *Jazykové poradenství*, (v:) *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*, <https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOV%C3%89%20PORADENSTV%C3%8D> (datum přístupu: 13.05.2021).
- Uhlířová L., Svobodová I., Pravdová M., 2005, *Současný stav a perspektivy jazykové poradny*, „Naše řeč“, nr. 88(3), s. 113–127.
- Uhlířová L., Tomov M., 2008, *Jazykové poradenství v Bulharsku: blízké a odlišné zároveň*, „Naše řeč“, nr. 91(4), s. 206–213.
- Zajíc Z., Psutka J. V., Zajícová L., Müller L., Salajka P., 2019, *Diarization of the Language Consulting Center Telephone Calls*, (v:) *Speech and Computer, SPECOM 2019, Lecture Notes in Computer Science*, Vol. 11658, Cham, s. 549–558.
- Zajíc Z., Zajícová L., Psutka J. V., Salajka P., Novotný J., Pražák A., Müller L., 2018, *First Insight into the Processing of the Language Consulting Center Data*, (v:) *Speech and Computer, SPECOM 2018, Lecture Notes in Computer Science*, Vol. 11096, Cham, s. 778–787.
- Zíma M., Nykl M., Dostal M., 2017, *Univerzální řešení domén v relační databázi*, (v:) *Data a znalosti 2017*, Plzeň, s. 116–119.

Internetové odkazy

- Adresy poradni językowych*, Rada Języka Polskiego, https://rjp.pan.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=1879&Itemid=199 (datum přístupu: 20.05.2021).
- Co w mowie piszczy?*, Polskie Radio Trójka, <https://www.polskieradio.pl/9/305,Co-w-mowie-piszczy> (datum přístupu: 20.05.2021).
- Databáze jazykový dotazů*, Ústav pro jazyk český AV ČR, <https://dotazy.ujc.cas.cz/> (datum přístupu: 20.05.2021).
- Gdyńska Telefoniczna Poradnia Języka Polskiego* <https://www.gdynia.pl/1325-1025-2018-06-15-2018-06-21,7892/polonista-doradzi,523361> (datum přístupu: 20.05.2021).
- Inne poradnie językowe. Poradnia Językowa w Instytucie Języka Polskiego Uniwersytetu Śląskiego*, http://www.poradniajezykowa.us.edu.pl/index.php?action=inne_por.php (datum přístupu: 20.05.2021).
- Internetová jazyková příručka*, Ústav pro jazyk český AV ČR, <https://prirucka.ujc.cas.cz/> (datum přístupu: 20.05.2021).

- Internetowa Poradnia Językowa „Wileńszczyzna“*, Centrum Polonistyczne Uniwersytetu Wileńskiego, <http://ipwil.uw.edu.pl/> (datum přístupu: 20.05.2021).
- Internetowa Poradnia Językowa*, Instytut Językoznawstwa Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie, <http://www.poradnia.jezykowa.ujd.edu.pl/> (datum přístupu: 15.05.2021).
- Internetowa poradnia językowa*, Instytut Językoznawstwa Uniwersytetu Szczecińskiego, <https://www.ewakolodziejek.pl/home> (datum přístupu: 20.05.2021).
- Internetowa Poradnia Językowa*, Wydział Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego, http://www2.polonistyka.uj.edu.pl/wydzial_struktura_KWJP.htm (datum přístupu: 20.05.2021).
- Jazyková poradňa Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV*, <https://www.juls.savba.sk/poradna.html>, <https://jazykovaporadna.sme.sk/> (datum přístupu: 20.05.2021).
- Jazyková poradna Ústavu pro jazyk český AV ČR*, <https://ujc.avcr.cz/jazykova-poradna/zakladni-kontakty.html> (datum přístupu: 20.05.2021).
- Jezični savjetnik Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, <https://jezicni-savjetnik.hr/> (datum přístupu: 20.05.2021).
- Jezikovna svetovalnica Instituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU*, <https://svetovalnica.zrc-sazu.si/> (datum přístupu: 20.05.2021).
- Językowe rozważania młodego polonisty*, <http://filologpolski.blogspot.com/p/polecam.html> (datum přístupu: 20.05.2021).
- O původu příjmení*, Český rozhlas, <https://dvojka.rozhlas.cz/o-puvodu-prijmeni-7231789> (datum přístupu: 20.05.2021).
- Odpovědná*, O češtině, Česká televize, <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10098745482-o-cestine/5310-odpovedna/> (datum přístupu: 20.05.2021).
- Opinie o imionach*, Rada Języka Polskiego, https://rjp.pan.pl/index.php?option=com_content&view=category&id=76&Itemid=209 (datum přístupu: 20.05.2021).
- Ověřování jmen a příjmení*, Ústav pro jazyk český AV ČR, <https://ujc.avcr.cz/zadost-o-vystaveni-stanoviska/> (datum přístupu: 20.05.2021).
- Poradna Asociace češtinářů*, <https://www.ascestinaru.cz/category/poradna-asc/> (datum přístupu: 20.05.2021).
- Poradnia Językowa*, Instytut Literaturoznawstwa i Językoznawstwa Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, <https://ilij.ujk.edu.pl/poradnia-jezykowa/> (datum přístupu: 20.05.2021).
- Poradnia Językowa PWN*, <https://sjp.pwn.pl/poradnia> (datum přístupu: 20.05.2021).
- Poradnia Językowa Uniwersytetu Warszawskiego*, <https://poradniajezykowa.uw.edu.pl/> (datum přístupu: 20.05.2021).
- Poradnia Językowa Uniwersytetu Zielonogórskiego*, <http://www.poradnia-jezykowa.uz.zgora.pl/wordpress/> (datum přístupu: 20.05.2021).

- Poradnia Językowa*, Instytut Języka Polskiego Uniwersytetu Śląskiego, <http://www.poradniajezykowa.us.edu.pl/> (datum přístupu: 20.05.2021).
- Poradnia językowa*, Zakład Współczesnego Języka Polskiego Instytutu Języka Polskiego i Logopedii Uniwersytetu Łódzkiego, <https://poradnia-jezykowa.uni.lodz.pl/> (datum přístupu: 20.05.2021).
- Poradnia językowa. Pomysł na polski*, <http://jpolski.by/poradnia-jezykowa> (datum přístupu: 20.05.2021).
- Poradnik językowy*, Polskie Radio Jedyńka, <https://www.polskieradio.pl/7/4419> (datum přístupu: 20.05.2021).
- Poradnik językowy*, Radio Zachód, <https://archiwum.zachod.pl/wpisy/radio-zachod/poradnik-jezykowy/> (datum přístupu: 20.05.2021).
- Porady językowe*, Rada Języka Polskiego, https://rjp.pan.pl/index.php?option=com_content&view=category&id=44&Itemid=208 (datum přístupu: 20.05.2021).
- Profesor Marian Bugajski*, Uniwersytet, Zielonogórski, <http://staff.uz.zgora.pl/mbugajsk/?p=751> (datum přístupu: 20.05.2021).
- Słownik polsko@polski*, TVP VOD, <https://vod.tvp.pl/website/slownik-polskopolski,296452> (datum přístupu: 20.05.2021).
- Słowniki, poradnie językowe i inne pomoce edukacyjne w sieci*, Pomysł na polski, <http://jpolski.by/polski-dla-ka%C5%BCdego/284-je%C5%9Bli-jeste%C5%9Bcie-zainte-resowani-zagadnieniami-zwi%C4%85zanymi-z-poprawnym-u%C5%BCywaniem-j%C4%99zyka-polskiego-w-codziennym-%C5%BCyciu,-zapraszamy-do-zapoznania-si%C4%99-z-wybranymi-stronamipo%C5%9Bwi%C4%99conymi-zagadnieniom-poprawnejpolszczyzny?tmpl=component> (datum přístupu: 20.05.2021).
- Telefoniczna Poradnia Językowa*, Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, <http://polonistyka.amu.edu.pl/dla-absolwenta/dla-absolwenta/poradnie/poradnia-jzykowa> (datum přístupu: 20.05.2021).
- Telefoniczna Poradnia Językowa*, Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Wrocławskiego, <https://www.ifp.uni.wroc.pl/poradnia-jezykowa/> (datum přístupu: 20.05.2021).
- Telefoniczna Poradnia Językowa*, Zakładu Języka Polskiego, Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Gdańskiego, https://fil.ug.edu.pl/wydzial_filologiczny/instituty/institut_filologii_polskiej/porady_jezykowe, https://fil.ug.edu.pl/strona/15002/telefoniczna_poradnia_jezykowa (datum přístupu: 20.05.2021).
- Служба «Езикови справки и консултации»*, Институт за български език, https://ibl.bas.bg/informatsiya/uslugi/ezikovi_spravki_i_konsultatsii/, <https://ibl.bas.bg/ezikovispravki/kategorii/> (datum přístupu: 20.05.2021).
- Справочная служба русского языка*, Институт русского языка имени В.В. Виноградова Российской академии наук, <http://www.ruslang.ru/sprav> (datum přístupu: 20.05.2021).
- Справочное бюро*, Грамота.ру, <http://new.gramota.ru/spravka/buro/> (datum přístupu: 20.05.2021).

**MODERN LANGUAGE CONSULTING IN THE SLAVIC WORLD,
ESPECIALLY IN THE CZECH REPUBLIC:
MAKING DATA AVAILABLE THROUGH A WEB DATABASE**

Summary

The paper focuses on the issue of providing language consultations. It presents the Language Consulting Centre of the Czech Language Institute, Czech Academy of Sciences in Prague (Czechia) and briefly informs about similar institutions in other Slavic countries (Bulgaria, Croatia, Poland, Russia, Slovakia, Slovenia). It deals in detail with the issue of digitalization of linguistic data, obtained thanks to the language consulting activities, and their publication. A new online database of answers to questions addressed to the Language Consulting Centre of the Czech Language Institute, Czech Academy of Sciences (<https://dotazy.ujc.cas.cz/>), as well as analogous sources in other Slavic countries, are presented. These databases provide data valuable to both native speakers and foreigners, professionals and laymen, and they are available free of charge and easily accessible via the Internet. The Czech Database of Language Inquiries has an elaborate, detailed annotation system, thanks to which questions can be easily filtered according to various criteria. It is thus possible to quickly find all the questions concerning, for example, common nouns and proper names borrowed into Czech from individual Slavic languages. Last but not least, the paper stresses the advantages of potential future cooperation among individual language consulting centres.

Keywords: language consulting, Slavic languages, database of language queries, digitization

Klíčová slova: jazyková poradna, slovanské jazyky, databáze jazykových dotazů, digitalizace